

**RELAȚIA DINTRE CARTE SAU LUMINĂ..., SNAGOV, 1699,
ȘI PROCANON [...] ALCĂTUIT ȘI ÎNTOCMIT
DE PETRU MAIOR, 1783**

Adina Chirilă*

1. Prin conținutul său teologic și filosofic, versiunea muntenească a cărții din 1690 a lui Maxim Peloponesianul (rom. *Manual în contra schismei papistașilor...*, București; BRV, I: 297) apare de la bun început ca o lucrare mai utilă vieții religioase românești din Ardeal decât celei din Țara Românească, în contextul dublei propagande desfășurate în jurul ideii de uniație, pentru și împotriva acestui demers.

Nicăieri în cuprinsul cărții, nici în textul original și nici în traducerea lui Antim Ivireanul *Carte sau lumină cu drépte dovediri din dogmele Beséricii Răsăritului, asupra dejghinării papistașilor*, Snagov, 1699 (BRV, I: 370), nu este menționat explicit vreun destinatar, altul decât cel generic: gr. „Ἐπὶ τῷ διαδίδοσθαι χάρισμα τοῖς Ὀρθόδοξοις” (MP 1690, ftl.; v. și traducerea: „Pentru a se împărți gratuit *Ortodoxilor*”) / rom. „să se dea în dar *pravoslavnicilor*” (CL 1699, ftl¹; cf. *pravoslavnici creștini*, 1¹) și care, de altfel, este indicat în contextul tipăririi cărții în Țara Românească, nu de autorul ei¹. Câteva elemente contextuale îl definesc însă mai îndeaproape.

Lucrarea lui Maxim Peloponesianul fusese compusă la începutul secolului al XVII-lea (cca 1620; Bodogae 1944: LV, nota 1), în tradiția polemică dintre Răsărit și Apus, autorul ei făcând parte din gruparea postbizantinilor care atacau mai cu seamă punctul despre supremația episcopului de Roma (Gill 1959: 278–279), dintre cele discutate la conciliul de la Florența – Roma (1438–1439, al cărui scop fusese unirea celor două Biserici), alături de Meletie Pigas, Gavril Severul, Matei al Mirelor, (sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea), Nectarie (sec. al XVII-lea), la care se adaugă, la sfârșitul veacului al XVII-lea, Ieremia Cacavela și Ilie Miniat.

După eșecul pe termen lung al tratativelor (Gill 1959: 349–388) (deși un decret unionist, *Laetentur Caeli*, a fost semnat în 6 iulie 1439; Gill 1959: 416–418,

* Universitatea de Vest din Timișoara.

¹ Vezi justificarea din MP 1690: rom. „Din această cauză mulți au vroit să împiedice tipărirea acestei cărțuții a răposatului Maxim fiind-că spune adevărul, Domnul a găsit cu cale, și se tipărește întru amintirea înțelepților pentru învățarea tuturor pravoslavnicilor”, *apud* BRV, I: 298; cf. CL 1699/2^{1v}: „Că pentru aceasta și această cărțuție a fericitului Maxim, mulți au vrut să o oprească să nu să tipărească, pentru căci grăiaște adevărul descoperit, dovedit și lămurit. Însă au biruit adevărul, și au vrut Domnul de s-au tipărit, întru pomenirea înțelepților și pentru învățătura și întărirea tuturor pravoslavnicilor”.

Bodogae 1939: 317) și câtă vreme Bisericile nu mai inițiază demersuri oficiale de anulare a schismei, asemenea scrieri – împreună cu echivalentele lor din mediul catolic – par a fi niște rutiniere exerciții de reafirmare a unei poziții doctrinare, în interiorul doctrinei respective, având, așadar, un receptor convins *a priori* de „adevărul” celor afirmate în lucrare, de valabilitatea argumentelor și de exclusivitatea îndreptăririi (în sens biblic!) a acelei interpretări. Un asemenea receptor, deși, teoretic, există, poate lipsi ca realitate extradiscursivă măsurabilă cantitativ și evaluabilă cognitiv, ceea ce anulează, într-un fel, *rostul* edificiului retoric.

Ele se redefinesc însă ca scrieri persuasive când se instituie o confruntare reală între două ideologii, pe un teritoriu clar delimitat și care stârnește/ tulbură mentalul unor indivizi ce – relativ brusc și recent – căpătaseră conștiința pluralității punctelor de vedere în imediata apropiere. În această situație, receptorul este exponent al unei mase instabile (destabilizate), a cărei ignoranță în privința *conținutului teologic* al ritului practicat și a *justificării* acestuia – devenită dintr-odată un avantaj pentru doctrina adversă – este necesar să fie înlăturată grabnic și fără nuanțări.

2. Lucrarea lui Maxim Peloponesianul este tipărită la București, în 1690, într-un moment de vârf în activitatea misionarilor catolici în părțile Transilvaniei (favorizată de tratatul de la Blaj, 1687) și, prin urmare, de susținută contracarare din partea cărturarilor eclesiastici ortodocși (greci și români), sprijiniți de Curțile din Iași și București, care profitau de strânsele legături ale românilor transilvăneni (dintre care unii adoptaseră calvinismul – având, așadar, cu ortodoxismul același dușman comun: catolicismul) cu mitropolia Țării Românești și cu cea a Moldovei. În spiritul celor afirmate mai sus, al necesității *instruirii* preoților ortodocși din Transilvania și, prin ei, a credincioșilor, se înțelege a fi mai utilă o traducere a cărții în limba română, ceea ce face ca, relativ repede, aceasta să se realizeze în versiunea *Carte sau lumină...*, 1699, de către Antim Ivireanul.

MP 1690/CL 1699 se ocupă în amănunt de numai una din marile divergențe de doctrină între cele două biserici istorice, *primatul papal* (MP 1690: rom. „innovata supremație a Papei”, *apud* BRV, I: 298; *cf.* CL 1699/3^f: „noao aflare de a fi Papa al Râmului începătoriu, și Cap tuturor”), pe parcursul primelor 35 de capitole ce reprezintă tot atâtea discursuri persuasive ale căror teme individuale sunt atent și lămuritor rezumate în titluri precum:

Cap 4. Cum că nu numai singur lui Petru, ce și celorlalți apostoli tot o putere le-au dat Domnul. Dovada întâia: din chemarea apostolilor (CL 1699/4^v);

Cap. 9. Pentru câte aduc papistașii spre întărirea începătoriei lui Petru și întâi pentru: „Tu ești Petru”, adecă piatra, și célia lalte. Și cum că Hristos iaste cel cu adevărat temeiu, și Piatra cea adevărată și ori ce să numesc apostolii, de la Hristos le au toate (CL 1699/13^v);

Cap 16. Cum că și céliialalte ce au zis Hristos lui Petru, și „luați Duh Sfânt”, și „precum m-au trimis Părintele”, într-un chip zic le-au zis și asemenea tuturor apostolilor (CL 1699/28^f);

Cap 29. Cum că papa, de nevoe și bună seamă greșind, nu poate să fie cap beséricii (CL 1699/58^v);

Cap 30. Cum că toți epescopii sînt cap văzut, a ceii văzute beséreci și în ce chip să chiamă papa cap și mai mare. Și câte fără de cale urmează dentr-aceasta ce cearcă să fie cap mai mare beséricii. Caré nici lui Petru nici popilor celor vechi nu li s-au nălucit (CL 1699/61^{r-v}). etc.

Celelalte „puncte” (MP 1690: rom. „despre purcedarea sfintului duh, despre azime, despre preschimbare adică transsubstanțiere a tainelor, despre focul purgatoriu, despre desfătarea dreptilor, adică dacă au obținut fericirea”, *apud* BRV, I: 298; cf. CL 1699/3^r: „Pentru purcéderea sfintului duh. Pentru azime. Pentru mutarea, adică Schimbarea ființii Tainelor. Pentru focul curățitoriu, ce-i zic Purgatoriu. și pentru luata bucurie a dreptilor, adecâte de ș-au luat făgăduința de plin”) sunt, după cuvântul lui Maxim Peloponesianul, *συντομότερον* (MP 1690/138)/ *mai pre scurt* (CL 1699/74^r) combătute.

Cartea nu este prima lucrare polemică ortodoxă din spațiul românesc. Dar, într-o măsură mult mai mare decât *Răspuns împotriva catihismului calvinesc* al lui Varlaam, ea prezintă, în românește, un model de persuasiune complex, cu argumente, procedee și figuri retorice ce se subsumează celor trei strategii retorice fundamentale: *ethosul* (destinată, în general, instaurării, amplificării și menținerii credibilității „oratorului”), *pathosul* (care vizează activarea pasiunilor receptorilor) și *logosul* (ce urmărește coerența logic-formală a discursului, mizând pe procedee argumentative menite să confere rigoare raționamentelor). O analiză amănunțită, din punct de vedere retoric, a MP 1690/CL 1699 este un deziderat, cu atât mai mult cu cât constantele stilistice ale cărții ar putea înlesni înțelegerea surselor competenței retorice a lui Antim Ivireanul – predicatorul de mai târziu, dar traducătorul de acum.

Lucrarea, prin strict conținutul său, nu face aluzie la un moment anume din istoria Bisericii, altul decât cel ivit la Marea Schismă, în 1054. Am putea spune că textul lui Maxim Peloponesianul face parte dintre acelea valabile „în eternitate”, ca exegezele sfinților din primele veacuri ale creștinismului, intrate în conștiința credincioșilor prin cazanii. Predoslovia *Celor ce s-ar întâmpla a citi, pravoslavnicii creștini, bucurie* (CL 1699/1^{r-2^v}), scrisă cu ocazia tipăririi cărții în Țara Românească, este adaosul care apropie mesajul cărții de un context mai selectiv în privința receptorilor, însă nu individualizator: anume, ortodoxul confruntat cu agresiunea catolicismului, dar nu și cazul particular, al ortodoxului transilvănean pus în fața unei opțiuni:

„Obiceiu au ceia ce să despart de săborniceasca besérică, cu dejghinări sau cu erése, sau cu alte înnoiri, să strămute sau sfintele scripturi, pre cum au făcut ponticosul acela Marchion, sau cuvintele sfinților, pre cum au făcut antiohianul Macarie, cela ce mărturisiia o voe. Sau să strămute gândul sau cuvintele scripturii și ale părinților, precum toți ereticii fac. Iară latinii și ale scripturii, și ale părinților, și încă și ale sfintelor săboară învățăturile le strămută și le izvretesc. Une ori tâlcuindu-le rău, alte ori rumpându-le și împiedecându-le den orânduiala lor. Iară când nu pot cu întorsuri ca acéstea sa-și plinească înnoirile lor, împreună pre cea deșartă înțelepciune al veacului acestuia, sau mai

bine să-i zicem înțelepciunea cea înșălătoare, o împreună cu bogoslovia. Aduc mărturii necunoscute scornite din capul lor, pun înainte epistolii ascunse, află visuri și descoperiri muerești, aduc istorii băsnuitoare, pilde nefăcute și neuzite și scripturi ereticești. Acéstia și altele ca acéstia multe aduc în loc de mărturii, pentru ca să întărească le pare deșertilor mari lucruri. Apoi văzând cum că nici cu unele ca acéstia toate nu isprăvesc nimica, ocărăsc, batjocoresc, bléstemă, hulesc. Și altele fără rușine și fără omenie fac împotriva noastră” (CL 1699/1^{r-v});

„Că pentru aceasta și această cărțulue a fericitului Maxim mulți au vrut să o oprească să nu să tipărească, pentru căci grăiaște adevărul descoperit, dovedit și lămurit. Însă au biruit adevărul și au vrut Domnul de s-au tipărit întru pomenirea înțelepților și pentru învățătura și întărirea tuturor pravoslavnicilor” (CL 1699/2^{r-v}).

Nu este nicio îndoială însă că demersul traducerii și tipăririi lucrării s-a realizat pentru acesta din urmă, volumele ajungând peste munți în urma cererilor venite, probabil, de acolo. Ne bazăm afirmația pe dovezi indirecte, prima fiind adusă de identitatea și apartenența geografică a posesorilor care au lăsat însemnări pe exemplarele ce au supraviețuit: negustorul Gheorghe Hârs și preotul Toader Băran din Schei, un preot Ștefan din Galda de Jos (azi jud. Alba), negustorul Radul Boghici din Brașov, un alt negustor Toader Hagî Radu, tot din Brașov, la Blaj etc. (Cristache Panait 1977: 739; idem 1999: 13).

A doua dovadă este sugerată de mesajele ce continuă să anime drumul dintre bisericile ortodoxe din Transilvania și Mitropolia Țării Românești, în deceniile de după semnarea actului uniației de către Atanasie Anghel al Transilvaniei și de după nașterea greco-catolicismului, către mitropolitul Theodosie (Stinghe 1901: *passim*), dar mai ales către urmașul acestuia, Antim Ivireanul – ale cărei răspunsuri caută să fie favorabile insistentelor cereri:

„Iar pentru supărare, ce aveț de cătră vlădica de aci și de cătră ceialalți papistași, să măi fie îngăduială, că peste puțintele zile vă vom trimite altă scrisoare, întru caré pre larg vă vom scrie pentru toate lucrurile, ce veț face, și vă vom trimite și carté acéia, ce am pus de o face, cu caré să vă puteț apăra. Ačasta acum și mila lui Dumnezeu ăarăș rugăm să fie pururé cu voi cu toț”² (s.n., A.C.);

„Pentru niște cărțulii, ce ne pohtiț să vă trimitem, pentru supărare, ce aveț de papistaș, n-am putut să le isprăvim, ci va mai fi îngăduială, până va tréce praznicul sfântului Constandin, și după acéia vom sta cu tot den adinsul, de vom isprăvi, și vă vom trimite”³ (s.n., A.C.).

Din însemnările de pe două exemplare (vezi „Minciuni mincinoase. Maxim Peloponesianul măgarul, ereticul” și „Această carte să fie ferită de papistași”; *apud*

² Antim Ivireanul, scrisoare către biserica din Șcheii Brașovului, feb. 7221 (1713), Stinghe 1901: 50.

³ *Ibidem*, mai 7221 (1713), Stinghe 1901: 51.

Cristache Panait 1977: 739) deducem că lucrarea tradusă de Antim Ivireanul a stârnit o oarecare tulburare în mijlocul deja agitatei vieți a bisericii românești din Transilvania. Este dificil însă a spune în ce măsură conținutul ei a contribuit efectiv, în preajma Uniației și în anii imediat următori realizării ei, la îngreunarea acestui demers și la rezistența credincioșilor ortodocși în cultul tradițional, mai ales că, din punctul de vedere al maselor de credincioși, nimic nu părea a se fi schimbat⁴, iar clerul aștepta aplicarea promisiunilor de reparație și îmbunătățire a statutului social, al lui și al poporului pe care îl reprezenta. Mărturiile pe care le-am pomenit datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și chiar de la începutul celui următor!⁵

Mai sigur este, așadar, că ea a influențat gândirea transilvăneană din secolul al XVIII-lea, mai ales după ce au apărut nemulțumiri din partea unei facțiuni a clerului greco-catolic față de politica bisericească a clerului superior, impusă de undeva din afara intereselor naționale românești; când, deci, se produce o criză în sânul noii confesiuni.

3. Procanon. *Ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înțelesul cel deplin și desăvârșit al canónelor și atotă tocmeala bisericească, spre folosul măi cu samă a Românilor, alcătuit și întocmit de Petru Maior* (PMP 1783⁶) este prima carte a învățatului ardelean, datată 1783.

Lucrarea lui Petru Maior nu este în primul rând una teologică și nu este una împotriva catolicismului ori a uniației, în sensul împotrivirii, din principiu, față de Biserica Apusului. În schimb este una politică (Protase 1973), scrisă împotriva abuzurilor papalității și care acuză îngemănarea dintre politica de stat și politica religioasă. Problemele mari dezbătute de Petru Maior în *Procanon* sunt: 1. respingerea primatului papal și afirmarea infailibilității soborului ecumenic; 2. raportul dintre puterea laică și cea ecleziastică – susținându-se necesitatea disocierii acestora în planul vieții statale; 3. opțiunea pentru libertate spirituală. Implicația politică a pledoariei lui Petru Maior este evidentă: păstrarea identității naționale a românilor, în cadrul unei tradiții de manifestare religioasă ce „s-a întâmplat” a fi, pentru ei, ortodoxă, chiar dacă o „unire” fără „latinizații”, adică fără intervenții în ritul vechi, este acceptabilă. Pro-ortodoxismul lui Petru Maior trebuie înțeles, sub raport dogmatic, ca ortodoxism ante-schismatic⁷; altminteri, el este unul de circumstanță.

⁴ Vezi Duicu 1990: 15-16: „Unirea s-a făcut însă sub mitropolitul Atanasie Anghel, care a semnat actul la Alba Iulia împreună cu 54 de protopopi delegați (5 sept. 1700). Țăranii nu au văzut însă nici o schimbare în aceasta. Cele patru puncte ale unirii [...] îi priveau doar pe cei mari, nu pe ei. Ei își duceau viața mai departe”.

⁵ Nici cele două exemplare păstrate la Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran” din Timișoara, sub cotele 558965 și 615564 ale *Colecțiilor speciale*, nu conțin vreo notiță care să ne sprijine în susținerea convingătoare a unei alte opinii.

⁶ Textul *Procanonului*, avut în vedere de noi, este cel din ediția realizată de C. Erbiceanu, *Procanonul lui Petru Maior după manuscriptul autograf existent în Academia Română*, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1894.

⁷ Vezi PM 1783/46: „Drept acéia mi se pare (că) cu dreptate voiu zice, că în pricea despre începătoria Papei măi mare autentie aū părănții cei de la răsărit de cât cei de la apus și cu zisele lor măi tare să ne îndreptăm, de cât cu a celor de la apus” (s.n., A.C.).

PMP 1783 se apropie de CL 1699 în cuprinsul celor mai multe capitole din prima parte, *Despre împărățirea Beséricii*, și în întreaga parte a doua, *Despre nesmăntnicia Beséricii* – „titluri” (PMP 1783/1-59 și 59–66) în care este discutată prima temă a cărții –, după cum se poate observa din titlurile câtorva secțiuni ale celor două lucrări:

PMP 1783	CL 1699
I.VI/15: Puterea și stăpânirea ce e dată Beséricii asemenea și întocma iaste întru toți Apostolii	IV/4 ^v : Cum că nu numai singur lui Petru, ce și celorlalți apostoli toți o putere le-au dat Domnul. Dovada întâia, din chemarea apostolilor
I.VII/17: Să răsipesc céle ce împotriva aceștii învățături aruncă Italianii	V/8 ^v : A doua dovadă, den célea ce au zis Hristos apostolilor, și din darurile ce le-au dat, și den multe slujbe ce i-au trimis mainte de patimă
I.IX/21 (fără titlu, la <i>Ioan</i> 21. 18: „Simone a lui Ioana (sic), iubește-mă mai mult de cât aceștia [...] Paște mîelușeiî miei, paște oile méle.”)	XVII/30 ^f : La cuvîntul ce zice „Paște oile méle” și cum că toți apostolii sînt într-un chip păstori [...]
I.XII/32: Despre dovada ce trag Italianii din mutarea numelui Sfântului Petru asupra noastră	IX/13 ^v : Pentru cîte aduc papistașii spre întărirea începătoriei lui Petru, și întii pentru: „Tu ești Petru”, adecă piatra, și célelalte [...]
I.XIII/34: Canóne pentru înțelesul Părinților întru pricea ce e despre stăpânirea Sf. Petru	XII/17 ^f : Pentru căci au zis Zlatoust lui Petru „gura apostolilor” și cum că ce s-au descoperit lui Petru acéia s-au descoperit și celorlalți apostoli
I.XIV/36: Sfântul Petru au fost cel dintâi în ceata Apostolilor	XIII/19 ^v : Pentru ce au zis Zlatoust lui Petru vârf cétii ucenicilor, și cum că și ceialalți apostoli sînt vârfuri, și stâlpi, și sare, și lumină, și pentru ce?
I.XIX/55: Din titlurile ce să dau Papei nu urmază (ca) Papa să aibă mai mare putere de cât ceia-lalți arhierii	XXXIV/69 ^f : Cum că îmbunînd scholarii pre Papa, multe laude fără dulceață și fără lége îi zic [...]
II.IV/63: Nalucită e nesmăntnicia Papei	XXIX/58 ^v : Cum că Papa, de nevoe și bună seamă greșind, nu poate să fie cap beséricii XXXIII/68 ^f : Dovadă tare cum că de nevoie greșaste Papa

Structurarea foarte asemănătoare a celor două lucrări (până la un punct, acesta fiind impus de natura și scopul particulare ale cărții din secolul al XVIII-lea) precum și, mai ales, dezvoltarea unei punct de vedere bazat pe argumentul

autorității scrierilor patristice (transferul de prestigiu, apelul la experți – *ad verecundiam*), strategie demonstrativă și persuasivă evidentă în ambele lucrări, ne-ar putea grăbi să afirmăm că *teologul unit Petru Maior a urmat îndeaproape modelul cărții lui Maxim Peloponesianul*. Am da însă acesteia din urmă o parte ce nu i se cuvine întru totul. Lucrarea lui Maxim Peloponesianul însăși este construită după *un tipic* al scrierilor polemice ortodoxe – ce atacă aceleași puncte litigioase evanghelice, cu aceleași argumente biblice și patristice. Un argument în acest sens îl constituie forma și conținutul cărții lui Nil Cabasila (arhiepiscop al Tesalonicului, 1361–1363), utilizate la realizarea unui tom polemic slavon din secolul al XVII-lea, împotriva rutenilor uniți din Polonia, cu titlul românesc *Carte sau lumină cu drépte dovediri pentru Vavilonul cel tăinuit carele iaste la Rămléni, Râmnic, 1760* (BRV, II: 152).

4. Așadar, la prima vedere, este posibil ca ambele lucrări să fi urmat, independent, un model canonic. Nu este necesar ca ele să se fi întâlnit în literă, ca să coincidă în spirit.

Dar CL 1699, printr-unul din exemplare, cel pe care cineva mândros scria cândva „Minciuni mincinoase. Maxim Peloponesianul măgarul, ereticul”, s-a aflat într-o perioadă, în secolul politic al XVIII-lea, la Blaj (Cristache Panait 1977: 739). Aici s-a putut număra printre cărțile citite de Petru Maior. Citite și... utilizate. Pentru că, în Titlul I, *Despre împărățirea Beséricii*, Cap. IX, în care este combătută ideea primatului papal inspirat de Ioan 21. 15–17 („*Simone, fiu al lui Iona, Mă iubești tu mai mult decât aceștia?*” *El I-a zis: „Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc”*. *Zisu-i-a lui: „Paște mieluşei Mei!” Iisus i-a zis din nou, a doua oară: „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubești?” El i-a zis: „Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc”*. *Zisu-i-a lui: „Păstorește oile Mele!” Iisus i-a zis a treia oară: „Simone, fiu al lui Iona, Mă iubești?” Petru s-a întristat că i-a zis a treia oară: „Mă iubești?”*, și *I-a zis: „Doamne, Tu pe toate le știi, Tu știi că Te iubesc”*. *Iisus i-a zis: „Paște oile Mele!”*, Anania 2001), Petru Maior îl **citează**, explicit, pe Maxim Peloponesianul, din CL 1699, versiunea tradusă de Antim Ivireanul, cap. XVII/32^{r-v8}:

„Dar în ce chip să păstorească Petru (zice Maxim Peloponesianul, pentru începătoria Papii, c. 17). „Pre păstorii cari și ei aceștia lucră au luat de la Domnul să păstorească totă lumea. Nu zic cuvintele Domnului «paște pre păstorii», ci pre miei și pre oi ; iar Apostolii nu sânt nici miei, nici oi. Iar pôte că veți zice, dară cum nu sânt Apostolii miei și oi, când Hristos le zice : Iată eu vă trimiț pre voi ca pre niște oi pren mijlocul lupilor. Nu zicem că Apostolii nu sânt oi, ci zicem că sânt cătră Hristos ca niște oi, iară nu cătră Petru. Căci după cuvântul acela al lui Hristos și Petru iaste oie, de vrême ce

⁸ Observăm o eroare în editarea textului lui Petru Maior, din 1894. Citatul începe chiar de la primul cuvânt al alineatului (în textul din 1783), nu după paranteză, și este întrerupt de trimiterea bibliografică în text, a lui Petru Maior; continuă apoi cu ceea ce ar trebui să fie notat cu literă mică, constituindu-se în plan retoric, în acest segment, într-un *epiplotis* – întrebarea este formulată nu atât pentru a solicita un răspuns, cât pentru a i se reproșa celui alt eroarea de gândire.

aū fost și el atuncea când aū zis Hristos cuvēntul acesta, împreună cu cei-l-alti Apostoli. Și pentru căci s'aū trimes și el împreună cu ceia-l-alti ca o oīe în mijlocul lupilor. Decī cātrā Hristos carele iaste păstorul cel adevērat, Apostoliū și Petru sīngur, toī sīnt oī. Iar cātrā cela-l-alt norod ei sīnt păstorī, iar norodul sīnt oī, pre carele aū zis Domnul să le pascā Petru, iar nu pre Apostoli. Și nu numai lui Petru aū poruncit Hristos să-i pascā oile lui, ci și celor-l-alti Apostoli tuturor asēmēna cu Petru”. (PMP 1783/24–25; cf. CL 1699/32^{r-v}, fig. 1)

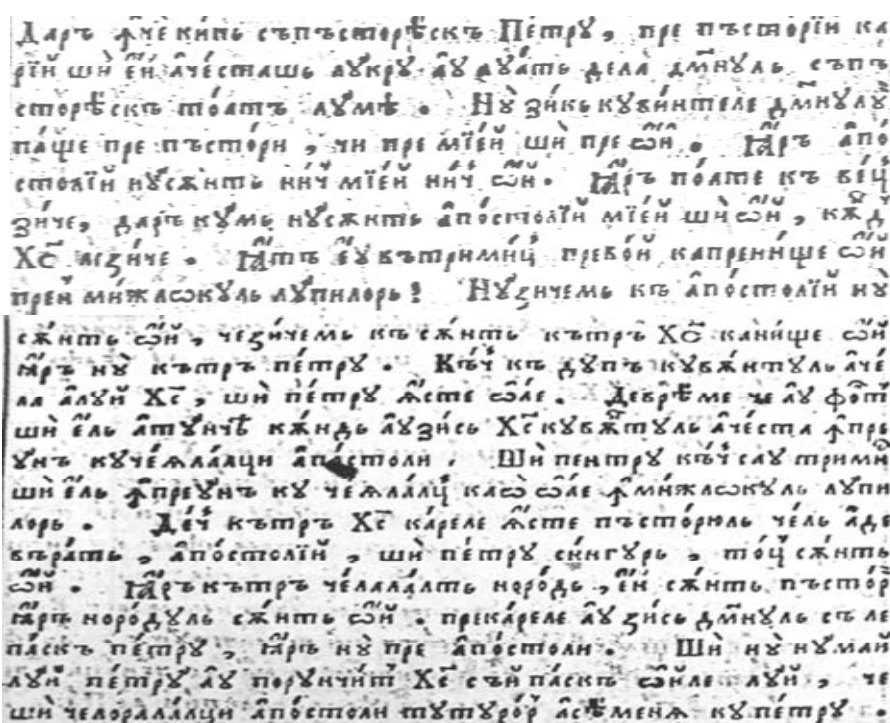

Figura 1. CL 1699/32^{r-v}

Nicăieri în altă parte, Petru Maior nu mai face referire la cartea sau la numele lui Maxim din Pelopones, și nici nu preia alte fragmente extinse din CL 1699, deși urmează firul argumentației existente și la acesta. În capitolul în care ne aflăm, de exemplu, corelând întreita întrebare și însărcinare dată lui Petru cu întreita lepădare a acestuia față de Isus, cărturarul ardelean preferă să citeze amplu din Chiril al Alexandriei, înainte să rezume ideea la scopul restaurator al întrebărilor în cascadă, prin aluzia la un fragment din minei – punct în care ajunge și Maxim Peloponesianul în pledoaria sa: „Întrebarea cea de trei misterii (cântă beserica în Mineiu pe Iunie 29 la Vecernie) acēsta Petre iubești-mē, lăpădarea cea de trei oī Hristos o aū îndreptat” (PMP 1783/27); cf. „precum cântă și beserica zicând: «Cu

întreirea întrebării către Petru ‘iubești-mă’, pre întreirea lepădării Hristos o au îndireptat»” (CL 1699/34^v).

5. Petru Maior apare ca un scriitor preocupat să-și diversifice sursele bibliografice și să evidențieze acest lucru (v. Stanciu 2003: 552–559), deși conținutul informațional și de idei pe care îl expune în primele două părți ale cărții sale este același cu cel din „manualul” lui Maxim Peloponesianul, aflat la îndemână. Nu se situează deloc pe poziția autorului unei cărți de pe la 1750, scrise ca replică la *Floarea Adevărului* – a teologilor blăjeni, care folosise lucrarea lui Maxim ca text de bază, citând din paginile lui amplu și frecvent⁹. Scopul principal al *Procanonului* nu este acela de a informa, ci acela de a *convince prin transfer de autoritate multiplă*.

Lectura paralelă a celor două texte relevă faptul că lucrarea lui Maxim Peloponesianul, în versiunea realizată de Antim Ivireanul, a reprezentat „un izvor serios” (cf. Mateiu 1938: 298–302) al scrierii lui Petru Maior în privința punctului de vedere dogmatic împărtășit de teologul ortodox și de cărturarul unit la aproape două secole distanță, nu și în cea a frecvenței cu care este citată. CL 1699 este, pentru PMP 1783, una din sursele al căror cumul întăresc o convingere clădită deja.

BIBLIOGRAFIE

Surse

- Anania 2001: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod (...), redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- CL 1699: *Carte sau lumină cu drépte dovediri din dogmele Beséricii Răsăritului, asupra dejghinării papistașilor*, Snagov.
- MP 1690: [Maxim Peloponesianul], Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος..., [București], la <http://digitool.dc.bmms.ro:8881/R,10.10.2013>.
- PMP 1783: *Procanon. Ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înțelesul cel deplin și desăvârșit al canoanelor și atotă tocmeala bisericescă, spre folosul mai cu samă a Românilor, alcătuit și întocmit de Petru Maior, în Procanonul lui Petru Maior după manuscriptul autograf existent în Academia Română*, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1894.

*

- BRV, I: Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*. Tomul I, 1508–1716, București, Edițiunea Academiei Române, Stabilimentul Grafic J. V. Socec, 1903.
- BRV, II: Ion Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*. Tomul II, 1716–1808, București, Edițiunea Academiei Române, Atelierele Socec & Co., 1910.
- Bodogae, T., 1944: *Despre cunoștințele teologice ale preoților români de acum 200 de ani. Semnificația unui manuscris*, Sibiu.
- Bodogae, Teodor, 1939: *De ce nu s-a putut face Unirea Bisericilor la Florența? Considerații istorice cu ocazia împlinirii a 500 de ani (6 iulie 1439–1939) de la Sinodul Unionist de la Florența*, „Revista teologică”, XXIX.
- Cristache Panait, Ioana, 1977: *Circulația cărților bisericești tipărite la Vâlcea și în alte tipografii din părțile noastre în Transilvania secolului al XVIII-lea*, „Mitropolia Olteniei”, XXIX, nr. 10–12.

⁹ Vezi indicarea pasajelor preluate la Bodogae 1944: LV–LVIII.

- Cristache Panait, Ioana, 1999: *Circulația cărții vechi Bucureștene (sic) în Transilvania*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor.
- Duicu, Serafim, 1990: *Pe urmele lui Petru Maior*, București, Editura Sport Turism.
- Gill, Joseph, 1959: *The Council of Florence*, Cambridge, University Press.
- Mateiu, I., 1938: *O carte din 1699 contra desbinării religioase*, „Revista teologică”, nr. 7–8.
- Protase, Maria, 1973: *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, București, Editura Minerva.
- Stanciu, Laura, 2003: *Biografia unei Atitudini. Petru Maior (1760–1821)*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint.
- Stinghe, Sterie, 1901: *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei (1700–1783)*, vol. I, Brașov, Tipografia Ciurcu & Comp.

ABSTRACT

The substance of the present paper represents a text comparison between two books of theological polemic and philosophy, one from the 17th century, the other written at the end of the 18th century. The first one, *Carte sau lumină...*, Snagov, 1699, is the Romanian version of an Orthodox Greek text, both of them being printed in Wallachia in the context of advertising and imposing the Church Union upon the Orthodox believers in Transylvania; the latter is written by a Greek-Catholic scholar, Petru Maior, who displays religious ideas and beliefs similar to those existing in the previously mentioned book, in order to determine a reconsideration of the Greek-Catholic Church principles, and politics, by the high clergy. Knowing the fact that *Carte sau lumină...* has been in circulation in Transylvania, particularly in Blaj, our purpose was to see how strong the direct relation between the two books was, in terms of quotation, explicit or not. We conclude that, although the two books share ideas, principles, comments and interpretations of controversial biblical texts, Petru Maior quotes rather scarcely from the 17th century book; instead, he mentions and cites different other writers and texts containing the same type of information, to justify its position and convince his readers through transfer of multiple authority.

Keywords: texts comparison, quotation, theological polemic, philosophy, Romanian philology.